

Scheepmakerij-laswerf Westhof bestaat tweehonderd jaar

Op 10 juli 1990 zal de firma Westhof in Zoeterwoude zijn tweehonderdjarig bestaan vieren. Van 1790 tot 1970 bouwden en repareerden zes generaties Westhof schepen. Na 1970 volgde een - gedwongen - omschakeling tot laswerf.

De oude scheepmakerij, inclusief woningen, timmerschuren, houtloods, koestal en hooiberg, bleven nog overwegend intact, en vallen onder de bescherming van Monumentenzorg. Het gehele complex werd opgemeten en beschreven door het Rijksmuseum voor Volkskunde „Het Nederlands Openluchtmuseum”.

Waarschijnlijk is de firma Westhof de oudste nog bestaande oorspronkelijke scheepmakerij van Zuid-Holland, en een unieke representant van een pre-industrieel bedrijfje dat nauw met het veeteeltbedrijf in de oude polders van Zoeterwoude en omgeving verbonden was.

ZES GENERATIES WESTHOF

Op 10 juli 1790 kocht Hendrik Barendsz. Westhof, in 1742 geboren te Rijpwetering, de scheepmakerij met „huys en erve” van Paulus van Tijlingen, voor de som van f 1700,—. De scheepmakerij was, blijkens de koopacte, belast met een erfpacht van f 16,— per jaar, af te dragen aan de Hervormde kerk. Dit bedrag wordt nog altijd ieder jaar overgemaakt! De familie Westhof is op 10 juli 1990, dus precies tweehonderd jaar, gevestigd op deze plaats, maar de scheepmakerij zelf is nog ouder, omdat ook genoemde Paulus van Tijlingen hier al een scheepmakerij had. Hoe oud het bedrijf in 1790 al was, is helaas niet bekend.

Hendrik Barendsz. Westhof leefde van 1742 tot 1805. Hij was eigenaar van de werf van 1790 tot 1804. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Johannes Westhof (1773-1855), die de werf van 1804 tot 1846 in eigendom had. Diens zoon Henricus Westhof (1818-1907) leidde de werf van 1846 tot 1881. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Arnoldus Westhof (1850-1940) die van 1881 tot 1919 de eigenaar was. Daarna kwam diens zoon Henricus

Westhof (1882-1969), eigenaar van 1919 tot 1969. Vanaf 1969 is het bedrijf eigendom van Petrus W. Westhof (1929-).

Hij werd in 1970 geconfronteerd met een dramatische verandering. Vanaf 20 april 1970 was de oude scheepswerf niet meer bereikbaar voor de scheepvaart, wegens de bouw van een nieuwe, lage vaste brug over de Noordbuurtse watering in Zoeterwoude. Dit betekende het einde van het bedrijf als scheepswerf, en omschakeling tot laswerf voor algemeen metaalconstructiewerk.

HET WERFCOMPLEX

De oude scheepmakerij ligt aan de Dorpsstraat 2 in Zoeterwoude, en omvat verschillende gebouwen. Uit de omvang van de werf blijkt duidelijk dat het eens een florerend bedrijf is geweest. Het complex bestaat uit twee woningen, een houtloods en twee timmerschuren.

De houtloods (links) dateert van 1832. Oorspronkelijk werd hierin het hout opgeslagen dat nodig was voor de scheepmakerij. Later diende deze ruimte als koestal.

Er zijn twee woningen. De linker wo-

Het complex, gezien vanaf de Dorpsstraat in Zoeterwoude-dorp. Van links naar rechts: woning 1 en 2, de oude timmerschuur en de (houten) nieuwe timmerschuur. Foto: Nederlands Openlucht Museum, Arnhem.

Deze foto werd gemaakt kort voordat de werf afgesloten werd van het open vaarwater. In het midden de vroegere opslagloods voor hout. De twee hellingen werden na 1971 verwijderd. Foto: Nederlands Openlucht Museum, Arnhem.

Windwijzer op de nieuwe timmerschuur. Foto: Nederlands Openlucht Museum, Arnhem.

ning grenst aan de houtloods en wordt gesierd met een fraaie klokgevel. Al in de vorige eeuw werd deze woning verbouwd. Tussen omstreeks 1920 en 1960 hing hier een bord met het opschrift „Haarsnijden en scheren”, deze ruimte werd namelijk gebruikt als scheerwinkel en werd gedreven door „ome Arie en tante Mietje” Westhof (Arie was de broer van de toenmalige eigenaar van de werf Henricus Westhof). Deze scheerwinkel was de enige kapperszaak van het dorp, en was daarom goed beklant. De woning is momenteel in gebruik als garage en bedrijfsruimte.

De tweede woning grenst aan de eerste, en ligt in het midden van het complex. Dit deel van het pand is nog altijd als woning van de familie Westhof in gebruik. Het bevat een aantal woonvertrekken, waaronder een opkamer en een houten aanbouw tegen de achtergevel.

Vanuit deze woning kan men de oudste timmerschuur bereiken, waar vroeger de schouwen, pramen, bokken enzovoort gebouwd werden. De zware balken onder het plafond van de schuur getuigen nog van de glorie-tijd van het bedrijf. In alle balken zijn uithollingen zichtbaar, waar eertijds de schoren een steun vonden, die gebruikt werden voor het op hun plaats houden van de vlakplanken van de vaartuigen die in aanbouw waren. Links voorin de schuur was oorspronkelijk een bedstede, die later uitgebroken en verbouwd werd tot kantoortje. De schuur heeft aan de voorzijde twee grote deuren, waardoor vroeger de nieuwe schuiten naar buiten werden getrokken.

De tweede timmerschuur ligt geheel aan de rechterzijde van het complex, en is naar achter gebouwd. Deze schuur dateert van 1884, en is geheel van hout gemaakt. Op de voorste topgevel staat een bootje als windwijzer.

SCHEEPSTYPEN

In de timmerschuren werden houten vaartuigen gemaakt die tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw onontbeerlijk waren voor de uitoefening van het boerenbedrijf in deze streek (zie hiervoor de serie van vijf artikelen „Varen voor de boeren” door H. Dessens, verschenen in Spiegel der Zeilvaart van 1985/86).

In de twintigste eeuw bouwde Westhof bijna uitsluitend houten vlet-schouwen, ten behoeve van de vele boerderijen in en om Zoeterwoude. In 1986 had ik een gesprek met de heer Jan Vreeburg (geb. 1906), dat onder andere ging over de vaartuigen

Het titelblad en de tekst van de eerste bladzijde van het oudste werfboek.

Memorie van De maate
En preijze van De Nieuwe
Vaartuijge
Gemaakt Door Hendrik Bs
En Jan Hs Westhof
1846 Hendk Js Westhof

- 1790
1 Voor Dirk pieterse over Devest 1
nieuwe vletschoū De boom lang 24
vt weijt 3 vt De ende 2 vt 2 dm De
ende lang 5½ vt Sprong 21 dm
bove weijt 4 vt 10 dm Hol 17 dm
met 1 roer verruijld tegen 1 ouwe
en toe f 65 gl
- 1791
2 Cornelis Verwoert 1 vletschoū
boom 26 voet bove weijt 5 vt verder
als vore voor De som f 78 gl
- 3 Jan van velze 1 vlet schoū boom
lang 26 vt verder als vore De som
f 78 gl
- 4 Huijbert van teijlinge 1 vletschoū
boom lang 24 vt verder als voore
met 1 roer voor De som f 74 gl
- 1792
5 Klaas mts berg 1 vletschoū boom
lang 25 vt verder als voore voor De
som f 74 gl
- 6 Cornelis adelgeest 1 vletschoū
boom lang 26 vt verder als vore som
f 78 gl
- 7 Pieter adelGeest 1 vlet schoū
boom lang 23 vt verder als vore met
1 roer som f 74 gl

Scheepmakerij- laswerf Westhof

die door Westhof werden gebouwd. Vreeburg werkte van zijn dertiende tot zijn vijftenzestigste jaar als scheepmakersknecht bij Westhof en heeft vele vaartuigen gebouwd en gerepareerd. Zijn entree maakte hij in 1919. Vreeburg kon zich niet herinneren dat er andere scheepjes dan vletschouwen werden gebouwd. Wel kon hij zich herinneren dat er op de zolder van de werf nog planken hadden gelegen (waarschijnlijk mallen) van - wat hij noemde - „puntschuitjes”, scheepjes met een punt van voren en een schuine steven.

Meer informatie over de scheepstypen die Westhof in de achttiende en negentiende eeuw bouwde, gaven een aantal manuscripten die bewaard bleven. De belangrijkste waren:

- „Memorie van De maate En preijze van De Nieuwe Vaartuijge Gemaakt Door Hendrik Bs. Westhof en Jan Hs. Westhof, 1846 Hendk. Js. Westhof.”
- „Register van de nieuwe vaartuigen gemaakt door A. Westhof.”

en een werfboek (zonder titel) met daarin de namen van klanten van de werf en de aan hen geleverde en voor hen gerepareerde vaartuigen, tussen 1881 en 1895.

Voorts bleven enkele losse vellen manuscripten bewaard, met schuldbekentenissen, bestekken van nieuw gebouwde vaartuigen, en met diverse aantekeningen.

Na bewerking van deze manuscripten bleek dat Westhof tussen 1790 en 1846 de volgende vaartuigen bouwde:

Soorten en aantallen van nieuw gebouwde vaartuigen, 1790-1846.

soort:	aantal:
vletschouw	300
koeschouw	6
overhaalschouw	1
praam	28
boot	58
visboot	13
bootije	1
scheepije	1
schuijtje	2
aak	20
houtaak	1
melkaak	1
reijnschip	3
dubbeld reijnschip	1
plat reijnschepie	1
veenpraam	1
melkschuit	1
bok	10
martschip	1
mardschuijt	1
klijne martschuijt	1
klijn martscheepie	1
martscheepie	1
bierschuijt	1
groendschuijt	1
asch-aak	1
onbekend	6

Met een aantal van driehonderd nieuwe vaartuigen was de vletschouw dus al in de achttiende en de eerste helft van de negentiende eeuw het meest gebouwde type. Maar ook werd een niet onbelangrijk aantal boten, aken en bokken gebouwd, alsmede enkele zeilschepen zoals „rijnschepen” en „marktschepen”. Tussen 1846 en 1882 kwam het accent nog meer op het bouwen van schouwen te liggen. Dat bleek uit het volgende staatje, dat eveneens werd opgemaakt aan de hand van de werfboeken.

De aankoop-akte van 10 juli 1790.

bestaat

Soorten en aantallen van nieuw gebouwde vaartuigen, 1846-1882.

soort:	aantal:
schouw	131
aak	2
boot	34
visboot	2
bok	1
potteschuit	1
rijnschuit	1
as-schuit	1
schuit	1
praam	4
veenbok	1
pikelbok	1
zeuning ¹	3

De balken onder het plafond van de timmerschuur, met de gaten waarin vroeger de schoren werden vastgezet.

Foto: Nederlands Openlucht Museum, Arnhem.

¹ Een zeuning is een varkenstrog (dus geen vaartuig).

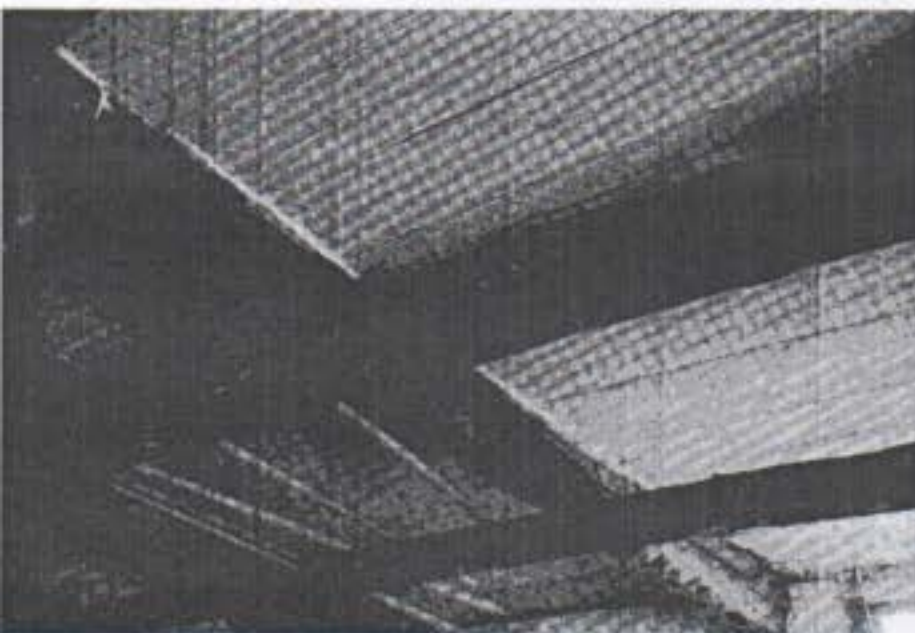

Foto van het „op karwei gaan“. Met een dommekracht wordt een vletschouw op een zijde gebracht.

Foto: P. Versluis, Zoeterwoude.

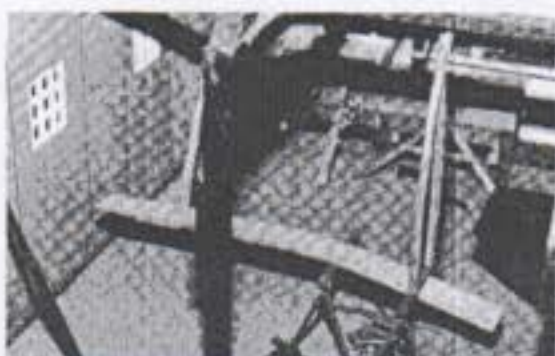
Na het schrappen en repareren van de schouw wordt een laag teer aangebracht.

Foto: P. Versluis, Zoeterwoude.

Interieur van een maquette van de timmerschuur, met het branden van de eikehouten gangen van een schouw.

Foto: H. Dessens.

tweehonderd jaar

Uit deze grote aantallen van nieuw gebouwde vaartuigen bleek duidelijk dat de scheepmakerij eens een bloeiend bedrijf was.

REPARATIE EN VERHUUR

Naast de nieuwbouw was een andere belangrijke bron van inkomsten de verhuur en de reparatie van schepen. Westhof bouwde vele schouwen voor eigen rekening, die verhuurd werden aan boeren. Volgens de heer Vreeburg had de scheepmakerij op zijn hoogtepunt honderd schouwen in de verhuur, die voor de Tweede Wereldoorlog per stuk f 25,— per jaar aan huur opbrachten. Westhof onderhield en repareerde deze schouwen zelf eenmaal per jaar. Dit noemde men het „op karwei gaan“ omdat het personeel van de werf meestal met een handkar naar de betreffende boerderij ging, en daar ter plekke de vletschouw schrapte, teerde, en repareerde.

De werf repareerde ook grotere schepen van schippers uit Zoeterwoude, zoals bokken, later westlanders, en nog later motorschepen.

Hiertoe was op het werfterrein een kleine langshelling gemaakt, die oorspronkelijk een sleehelling was en later een wagenhelling. Hoe lang de helling er was, was niet bekend. Op een foto van omstreeks 1880-1890 was al een helling afgebeeld. Een helling werd in de koopakte van 1790 echter niet expliciet genoemd.

De aanwezigheid van een koestal, en daarachter een hooiberg wees erop dat het linkerdeel van het complex oorspronkelijk gebruikt werd als boerderij.

Na de Tweede Wereldoorlog, tot in de jaren vijftig, had de werf nog volop werk aan het bouwen en repareren van schouwen, en ander helling- en reparatiewerk. Maar met de snelle achteruitgang van de kleine regionale scheepvaart na 1945 kreeg ook de werf het moeilijker. De scheepsbouwactiviteiten verdwenen definitief door het bouwen van de vaste brug in 1970.

Kort voor de aanleg van de vaste brug over de Noordbuurtse Watering bouwde de werf nog een stalen zeeschouw, naar een ontwerp van H. Kersken. Maar na 1970 was het bouwen van schepen geheel voorbij. Of, zoals Jan Vreeburg het uitdrukte: „Het is vergane glorie, en dat is nou eenmaal zo.“

Ondanks het verdwijnen van de „glorie“ van de scheepsbouw op de werf bleef het complex gelukkig bewaard, en het is het enige scheepswerfje van dit soort in Zuid-Holland (van de vele die er ooit geweest zijn) dat in zo'n gave vorm bewaard bleef.

TENTOONSTELLING

In de week van 10 juli kunt u nog iets van de sfeer van deze glorie proeven op een kleine tentoonstelling die de heer P. W. Westhof inrichtte in de oude timmerschuur van de werf. Deze tentoonstelling gaat over „200 jaar scheepmakerij Westhof“, en geeft u de gelegenheid om de oude schuur van binnen te bezichtigen.

En ook als u niet in de gelegenheid bent om de tentoonstelling te bezoeken, dan kan ik u aanraden om het gebouwencomplex eens vanaf de Dorpsstraat te bezichtigen.

De firma Westhof houdt open huis op de volgende dagen:

donderdag 12 juli van 14.00 tot 17.00 uur

vrijdag 13 juli van 14.00 tot 17.00 uur

zaterdag 14 juli van 10.00 tot 13.00 uur.

Telefoon: 01715-1245.

Gebruikte bronnen:

- Interview met Jan Vreeburg (1906) op 11 juni 1986.
- Diverse gesprekken met P. W. Westhof (1929), 1981-1990.
- „Memorie van De maate En preijze van De Nieuwe Vaartuijge Gemaakt door Hendrik Bs. Westhof En Jan Hs. Westhof, 1846 door Hendk. Js. Westhof“ (manuscript).
- „Register van de nieuwe vaartuijgen gemaakt door A. Westhof“ (manuscript).
- „Nieuwbouw en reparatieboek 1882-1895“ (manuscript).
- Akte van de aankoop van de scheepmakerij, 1790 (manuscript).
- H. J. A. Dessens, Varen voor de boeren, regionale scheepvaart in zuidelijk Rijnland. In: SdZ 1985 nr. 3, 4, 6, 9 en 1986 nr. 2.
- Rapport, door J. A. van Beelen, codenr. 629.128(-.632.251), afdeling documentatie van het Rijksmuseum voor Volkskunde „Het Nederlands Openluchtmuseum“.